

POLITISK PRESS I NASJONALE KRISETIDER

Peder Furubotn i norsk forskning

Af Torgrim Titlestad

Torgrim Titlestad blev i november 1996 doktor i Bergen på en afhandling om den norske kommunistleder Peder Furubotn. I forbindelse med forsvaret holdt Titlestad denne forelæsning om norske historikers fremstilling af Furubotns rolle i dannelsen af den norske modstandsbevægelse 1940-41 og om hvordan disse fremstillinger hænger sammen med den kolde krig.

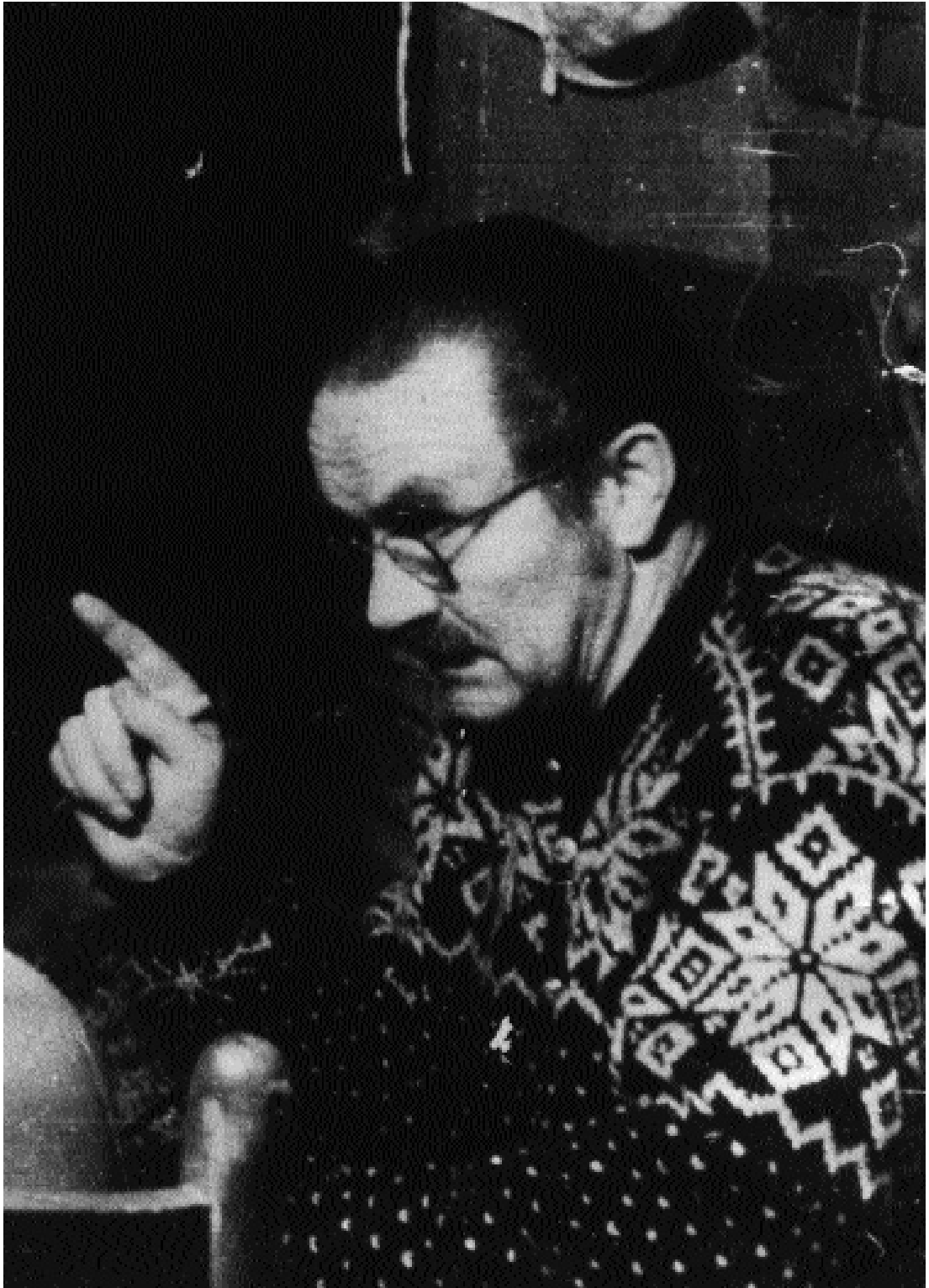
Krigstiden 1940-45 spiller en meget sentral rolle i nordmenns bevissthet og har opp-tatt mye tid av norske forfattere og historiker-eres arbeid. Folkloristen Anne Eriksen har i verket sitt *Det var noe annet under krigen* vist de fem krigsårenes veldige symbolbetydning for nordmenn.¹ Den kan sies å utgjøre grunn-leggende elementer i norsk identitetsbygging:

“Krigshistorien gir derfor ikke bare kunnskap om en forgangen tid og forhold som aldri vil komme tilbake i samme form. Den utgjør også et nettverk av forestillinger og symboler som har vært aktive i norsk kultur i hele etter-krigstiden...”

Anne Eriksen er som folklorist opptatt av at den skrevne krigshistorien også kan vurderes ut fra et mytologisk perspektiv: “Fortellingen om krigen er vårt århundres variant av den store fortellingen om kampen mellom det gode og det onde” (samme, s. 168).

Pionerfasen i den norske motstandskampens historie omfatter tiden fra den tyske okkupasjonen våren 1940 inntil høsten 1940. I hvor stor grad man som aktør under krigen kunne sies å tilhøre “det gode” var i stor grad avhengig av hvor man “plasserte seg” i denne fasen. Innenfor historikermiljøet i Norge i dag er det akseptert at Peder Furubotn fra 1940 av sto på en motstandspolitisk plattform overfor den tyske okkupanten. Det kommer frem av artikler og bøker fra dem som har befattet seg med denne perioden spesielt i det siste tiåret, som Lars Borgersrud, Frode Færøy, Ole Kristian Grimnes, Terje Halvorsen, Tore Pryser og undertegnede.²

Det rår riktignok fremdeles uenighet om denne plattformen var utviklet tidlig i okkupa-sjonsåret eller om den først tok form fra høsten 1940. Det finnes også ulike oppfatninger om den motstandspolitiske oppfatningen hans var basert på egenutviklede standpunkter eller om de sprang ut av signaler fra Komintern-ledelsen i Moskva. Dokumenter fra de hemmelige arkivene i Moskva viser at ledende personer i

Peder Furubotn i illegalitet under 2. verdenskrig.

Komintern 1940-41 mislikte det norske kommunistpartiets tilpasningslinje til den tyske okkupasjonsmakten fra april 1940.³ Disse dokumentene åpner for spekulasjon om Furubotn kjente Moskvas misbilligelse og utnyttet den til egen politisk fordel. Vi skal ikke hefte oss opp i disse nye kildene her, men peke på hovedsaken. Det kan med sikkerhet påstås at Peder Furubotn begynte sin kamp mot den tyske okkupasjonen i 1940, seinest høsten 1940.

Selv om denne synsmåten i dag godtas på faghistorisk hold, vil den fremdeles vekke motstand blant aldrende politiske aktører fra krigs- og etterkrigstiden. Særlig innen Arbeiderpartiet var det en vanlig oppfatning at NKP arbeidet for “fred og forsoning med det nazistiske Tyskland og motarbeidet den sivile hjemmefronten etter som den tok form etter at den militære motstand i Nord-Norge var blitt avblåst”.⁴ Samtidig mente man at det “er ikke desto mindre et faktum at Furubotns linje i 1940” var identisk med NKP-ledelsens.⁵ Den mest fremtredende talsmannen for dette synet var Haakon Lie som i en årrekke hevdet dette synet.

Nå kan ikke Peder Furubotns virksomhet under krigen løsrives fra hans tilknytning til NKP. Selv om han spilte en fremtredende rolle i NKP, nevnes hans navn sjelden i historikerfremstillinger om de første krigsårene. Han slås som regel i hartkorn med de øvrige NKP-lederne. Det innebærer at de fleste historikerfremstillinger av tiden 1940-41 inntil 1990-tallet så Furubotns holdninger som stort sett overensstemmende med NKP-ledelsen. Sverre Steens klassiske verk i samband med den såkalte Undersøkelseskommissjonen av 1945 var skoledannende. Undersøkelseskommissjonen var satt ned av Storting og regjering for å avklare om konstitusjonelle organer hadde sviktet sine nasjonale forpliktelser under okkupasjonen. Steens verk skapte presedens for oppfatningen av kommunistene da han påsto at NKP gav uttrykk for en relativt velvillig holdning overfor tyskerne i 1940.⁶ Det var for såvidt en riktig påstand, men med sin nyanse-løse form utelukket den eksistensen av alternative synspunkter innenfor partiet. Basis for

Steens standpunkt var NKPs utvilsomme “sterke bundethet til Russland”. Denne bindingen ble oppfattet som så ensartet at den stengte for en problematisering av indre forhold i partiet. Historikerne unnlot følgelig å vurdere de dokumenter som NKP la fram for å hevde Furubotns deltagelse i motstandskampen fra 1940. Et eksempel på denne typen dokumenter finnes i NKPs bok fra 1945, redigert av Ørnulf Egge – *Vårt partis politikk under krigen*.

Når historikermiljøet etter 1990 kan sies å akseptere motstandsaktivitet fra Furubotns side i 1940, kan man stille spørsmål om hvilke faktorer som har medført denne omvurderingen:

1. Har det fremkommet grunnleggende nytt kildemateriale som tilsier en endret oppfatning?
2. Eller kan historiemiljøet ha blitt påvirket av den kalde krigens politiske atmosfære?

For å svare på disse spørsmålene må det skapes et overblikk over historikernes fremstilling av den kommunistiske virksomheten under andre verdenskrig.

En kortfattet historiografi

Faghistorikerene tok fatt på å skrive krigshistorien like etter 1945 – med Sverre Steen som en førende penn. Den nære etterkrigstidens krigshistorikere måtte nødvendigvis ha et nært forhold til aktørene på motstandssiden, gjerne ved at de selv hadde vært aktører i motstandsbevegelsen, som Sverre Steen, Magne Skodvin og Thomas Chr. Wyller. I Norge tok denne historiefremstillingen til med utgangspunkt i Undersøkelseskommissjonen av 1945. Det var en komité som skulle granske om myndighetene hadde begått klanderverdige feil under okkupasjonen. Sverre Steen sto ansvarlig for et faghistorisk innslag som av mange regnes som grunnleggelsen av den norske faghistorie om krigsårene.⁷ Men det var først og fremst på 1950-tallet at man utviklet en slags norsk historisk skole på okkupasjonstiden. Magne Skodvin pekte seg tidlig ut som den sentrale personen primært gjennom sine egne forskningsverker, men og-

så ved at han ble rettleder for et stort tall studenter som skrev hovedoppgaver om krigen. I de seinere år har det oppstått en viss diskusjon om påvirkningen fra denne første generasjonen krigshistorikere, spesielt med tanke på Magne Skodvin. Kan vi tale om at det oppsto en “Skodvin-skole” – eller er det et meningsløst begrep? Historikeren Øystein Sørensen tok til orde for en slik begrepsdanning i 1990 (samme, s. 41). Det karakteristiske ved denne skolen var en allmenn og sterk innsats for å få *fakta på bordet* om krigstiden. Den var sterkt empirisk orientert – med en streng kildekritikk som en overordnet norm. Selv om man hadde verdifrihet i forskningen som et proklamert ideal, lå motstandsbevegelsens verdinormer som klar premiss. Enkelte forskere uttrykte slik verditilslutning i verkene sine. Sørensen finner også at metoddebatt har vært fraværende i denne skolen, samt at okkupasjonshistorien i liten grad ble plassert i større tidsperspektiver. Det er f.eks. først i de seinere årene at det er blitt vanlig å forbinde krigstiden med mellomkrigstiden. Komparative (sammenlignende) studier har “praktisk talt glimret med sitt fravær.” (samme, s. 46). Man unnlot å sette den norske motstandskampen i sammenheng med lignende bevegelser i det øvrige Europa. Det ble en meget “særnorsk” historie. For egen del vil forfatteren av denne fremstillingen eksemplifisere denne “særnorske” vinkelen ved at det lenge etter krigen var vanlig å se f.eks. innsendte engelske etterretningsagenter i Norge i 1940 som genuine norske motstandsfolk. Man unnlot i populære fremstillinger å vektlegge at de var på betalte oppdrag fra en fremmed stormakt. De og sto under utenlandsk kommando, hadde taushetsplikt og sverget troskapsed til en utenlandsk makt.⁸ Motstandskamp ut fra *norske* premisser var ikke deres oppgave, men å stille norske aktører til tjeneste for og under kommando av deres respektive stormakt. At de kunne *fungere* motstandsstimulerende, er en annen sak.

Sørensen framholder at “Skodvin-skolen” ikke avgrenser seg til Skodvins navn. Han peker på at Ole Kristian Grimnes fra *Samtidshi-*

storisk forskningsgruppe ved Universitetet i Oslo på 1970-tallet sto som den fremste eleven til Skodvin, en påstand få vil bestride. Grimnes videreførte verket hans til neste generasjon historikere. Grimnes selv tok avstand fra denne benevnelsen, og avviste eksistensen av en Skodvin-skole.⁹ En annen sentral historiker, Hans Fredrik Dahl, gikk inn på arenaen og tilbakeviste “Skodvin-skolens” avvissning av sin egen eksistens: “Om ikke det bygges imperier og prosjekter – noe som samtidig medfører inkludering og ekskludering – hvordan skulle forskning og åndsliv da kunne utvikles? Vi er så redde for å danne klikker og kretser her i landet...”¹⁰ Grimnes har utvilsomt rett i at det ikke finnes noen Skodvin-skole i den forstand at man kan påvise en enhetlig og teoretisk begrunnet historikeroppfatning i miljøet rundt Skodvin. Noen vil kanskje mene at nettopp det er en mangel. På den annen side må man gi Dahl rett i at det fantes en “Skodvin-skole” på den måten at man kunne observere felles trekk i holdninger til forskningsproblemene. Denne forfatteren vil f.eks. mene at “Skodvin-skolen” var retningsgivende i forhold til hva som ble omtalt/ikke omtalt i verkene om krigen. I vår sammenheng er behandlingen av kommunistenes rolle av særlig interesse. Spørsmålet kan her reises: i hvilken grad ble f.eks. den normdannende pionerforskningen omkring Magne Skodvin preget av den kalde krigens epoke i Norge?

Perioden og atmosfærens innvirkning – den kalde krigen

Siden midten av 1970-tallet har det årlig kommet fram nye opplysninger om den kalde krigens hemmelige virksomheter, overvåkning, mulige yrkesforbud m.m. Høsten 1993 antok disse avsløringene slike dimensjoner at Regjering og Storting nedsatte en granskingskomisjon, vanligvis benevnt Lund-kommisjonen. Mens man i landets politiske ledelse gjennom en årrekke benektet, avviste eller trakk på skuldrene av de mer eller mindre begrunnede avsløringene i pressen – var det fra 1993 udiskutabelt at den kalde krigen hadde

satt dype, men skjulte spor i vår nyere historie. Offentliggjørelsen av Lund-rapporten våren 1996, dvs. *Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere, Dokument nr 15 (1995-96)*, bekreftet slike forhold. Kommentaren som "The grand, old man" i norsk jus, Johs. Andenæs, nylig avga vedr. Lund-kommisjonen understreker hvor hardt den kalde krigen rammet det norske samfunnet:¹¹

"Lund-kommisjonen har avdekket at ulovlig overvåking og registrering har foregått i betydelig utstrekning... Dette var på et tidspunkt da ethvert NKP-medlem ble betraktet som en potensiell sikkerhetsrisiko, og de nasjonale sikkerhetsinteresser og kampen mellom kommunistene og Arbeiderpartiet innenfor fagbevegelsen ble så å si sett som to sider av samme sak."

Johs. Andenæs anser det som naturlig at overvåkingen var kjent av regjeringsmedlemmer, spesielt justisministeren. Han antar at statsministeren kjente til den ulovlige virksomheten som pågikk. Ut fra det materialet som Lund-kommisjonen fikk adgang til og ut fra de konklusjoner om omfanget av overvåkingsvirksomheten som bl.a. Andenæs trekker, kan man anse det som nokså sikkert at såvel den offentlige som den "underjordiske" kampen mot kommunistene ikke kunne unnlate å sette sine merker på historiemiljøet. Historiemiljøet kunne neppe gå upåvirket hen av den sterke holdningsdanning som opinionsdannerne under den kalde krigen sørget for på slutten av førti-tallet og iallfall godt inn på 1960-tallet. Det er et faktum at makthavere, spesielt i det de oppfatter som nasjonale krisetider, vil prøve å sikre seg innflytelse over et lands historieskrivning. Gjennom et folks oppfattelse av historien kan man influere på aktuelle politiske holdninger, da majoriteten i et folk vil mene at en noenlunde ensartet faghistorisk historiefremstilling representerer majoritetens kollektive erfaring. Det ville være underlig om slike politiske føringer ikke ble fremmet –

direkte eller indirekte – overfor historiemiljøet under den kalde krigen i Norge – spesielt med tanke på okkupasjonshistorien. En rekke av de fremste partipolitiske aktørene etter krigen hadde hatt en eller annen tilknytning til motstandsbevegelsen, og krigshistorien ble en helt avgjørende referanse for norsk NATO-medlemskap i 1949. Krigshistorien ble for nordmenn flest en del av et psykologisk forsvarsverk mot en skremmende fiende i øst – assistert av det norsk kommunistpartiet.

Den historiske kollektivtradisjonen som "seierherrene" hadde etablert om krigen innebar en heroisering av motstandsfolkene og demonisering av samarbeidsfolkene, i første rekke NS. NKP, som hadde bidratt til denne kollektivtradisjonen, ble i sin tur rammet av kollektivtradisjonens mekanikk – svart/hvitt-malingen i helter og skurker. Folk flest fryktet fra 1948 av at NKP ville stille seg til disposisjon for russerne liksom NS for tyskerne under okkupasjonen. Frykten avlet forenklede fiendebilder og demonisering. Mens NS tidligere hadde blitt demonisert, ble nå NKP-medlemmene demonisert. Allerede i 1948 – like etter den kommunistiske maktovertakelsen i Tsjekkoslovakia – demonstrerte norske studenter under parolen: "NS laget 9. april, NKP forbedrer et nytt".¹² Dette var en utbredt angst som man under nåtidens atmosfære vanskelig kan forestille seg. Denne angsten ble stimulert av statsministerens såkalte Kråkerøy-tale i mars 1948. I den sa han at den viktigste oppgaven for norsk frihet og demokrati var å redusere kommunistpartiet og dets innflytelse mest mulig.¹³ Fra Stortingets talerstol i 1950 oppfordret Gerhardsen dessuten til å skape en nasjonal holdning mot kommunistene i "Pressen, skolen, kirken, kultur- og ungdomsorganisasjonene..."¹⁴ Han sa at det måtte skapes "en politisk atmosfære som legger mulighetene til rette for en slik utvikling..." (samme). Selv om historieskrivningen ikke var direkte nevnt, kan man regne med at statsministeren iallfall ikke ekskluderte okkupasjonshistorien fra denne holdningskampanjen.

Denne kampanjen var ikke uten virkning på kommunistene. NKP kapslet seg inn i sitt

eget skall og “produserte” en historie om sin egen heroiske antifacistiske kamp siden 1933. Vi kan si at partiet skapte sin egen kollektivtradisjon: etter en viss vakling hos enkeltpersoner i begynnelsen av krigen hadde partiet bevist sin patriotisme mer enn noe annet parti inntil frigjøringen. Partiet avviste enhver påstand om at det hadde handlet på sovjetisk anvisning. Den partioffisielle oppfatningen inntil 1949 var at partiets generalsekretær, Peder Furubotn, alt sommeren 1940 var en ledende kraft i etableringen av en norsk motstandsbevegelse. Hans og hans NKP-følgesvenners innsats på Vestlandet i denne fasen “kompenserte” for Oslo-ledernes feilvurderinger. Forøvrig polemiserende NKP mot at NKP-kritikerne forbiså det faktum at også ledende DNA-folk [DNA: Det norske Arbeiderparti] i 1940 hadde vaklet i sitt forhold til okkupasjonsmakten. Men denne NKP-kollektivtradisjonen *in spe* fikk en avslutning ved det indre oppgjøret som kom høsten 1949, noe vi skal komme tilbake til.

Historikerne og krigsårene

Så tidlig som i 1972 konstaterte Hans Fredrik Dahl spesielle trekk ved den norske historiskrivningen om krigen, trekk som er viktig å kjenne vedrørende den tids vurdering av kommunistenes motstandsinnsett siden 1940. Dahl pekte på at datidens forskning av *mellomkrigstiden* arbeidet under åpne forhold:¹⁵

“Men den åpne tilstand har sin grense. Ved 1940 støter mellomkrigstiden mot noe sjeldent fast i norsk tradisjon: mot et omfattende *corpus* av historiske arbeider som holdes sammen i et fortolkningsnett vevd av 30 års flid i juss og forskning. Okkupasjonsårene utstråler normer for hvordan de vil forstås, og ingen historiker slipper unna...”

“Okkupasjonsårene” kunne i seg selv ikke utstråle normer. Denne formuleringen kan i dag ses som en omskrivning for de historikerne som satte normene for okkupasjonshistorieforskningen. Disse normene ble dannet gjenn-

om den antinazistiske kampen under okkupasjonen og munnet ut i en vidtgående konsensus om et nasjonalt motstandsfelleskap. En meget viktig del av denne enigheten, også i historiemiljøet, var at kommunistene ikke kom med i motstandskampen før midtsommers 1941. Men det bør påpekes at disse normene ikke utelukkende besto av såkalte kaldkrigs-holdninger. Norge hadde fra 1945 vært gjennom et omfattende landssvikoppgjør. En rekke dødsdommer ble felt, og en del personer ble henrettet. Det er viktig å være oppmerksom på at det ikke bare var reine nazister det ble reist tiltale mot. Lederen for Samfundspartiet, pasifisten Dybwad Brochmann, ble landsvikdømt for uttalelser i 1940. Fremstående personer på venstrefløyen i Arbeiderpartiet fikk sine landsvikdommer våren 1946, og i 1949 ble redaktøren for den lille kommunistiske avisen *Arbeidet* i Bergen fratatt sine statsborgerlige rettigheter ved en landsvikdom.¹⁶ Avisen hadde ikke gått inn for tyskerne og nazismen, men i sterke ordelag kritisert Nygaardsvold-regjeringen for at den tok opp den militære kampen mot tyskerne i 1940. Det underlige var at store dagsaviser som *Nationen* og *Aftenposten* som hadde løpt okkupasjonsærend under okkupasjonen, gikk fri (Det er forøvrig interessant at historikeren Guri Hjeltnes i sitt omfangsrrike verk om oppgjøret med pressen etter krigen, ikke med en stavelse omtaler saken mot *Arbeidet*).¹⁷ Allerede i de første etterkrigsårene ble det fra den politiske sidelinjen høylydt diskutert i hvor stor grad seierherrene fra 1945 utnyttet maktstillingen sin til å ramme ikke bare de åpenbare landsvikerne, men også brysomme politiske motstandere som hadde hatt en noe uklar holdning i 1940. I den nære etterkrigstid var det vanskelig å nå fram med denne typen motforestillinger. På denne bakgrunnen kan man identifisere to hoved-trekk i den norske historieoppfattelsen av krigstiden:

1. En normdanning med utgangspunkt i landsvikoppgjøret.
2. En normdanning med utgangspunkt i kaldkrigs-holdninger fra 1947 av.

I de seinere år har imidlertid Grimnes lagt

fram synspunkter som “Skodvin-skolen” tidligere ikke fremholdt, f.eks. når han skriver at Norges Kommunistiske Parti “må sies å ha slått inn på en motstandslinje da det fortsatte sin partivirkosomhet i illegalitet etter at partiet ble forbudt 16. august 1940.”¹⁸ Grimnes har også åpnet for en erkjennelse av at den kalde krigen “reiste hindre for en avsløring av enkelte sider ved okkupasjonstidens illegale aktivitet...”¹⁹

Kald-krigs-holdningenes innhold

De omtalte kald-krigs-holdningene fra 1947 av går i to hovedretninger. På den ene side var det en dominerende anti-kommunistisk retning som oppfattet kommunistisk motstandsvirkosomhet under krigen som Moskva-orientert og anasjonal, eller som unasjonal.²⁰ Kommunistene kunne omtales i den grad at de kunne fordømmes. Omvendt fantes en tidligere omtalt kommunistisk kollektivtradisjon som var klart pro-sovjetisk, men som i 1949 tok to retninger. Høsten 1949 ble NKP delt i to ved at partiets generalsekretær Peder Furubotn ble ekskludert.²¹

En del av hovedanklagene mot ham gjaldt krigsinnsatsen hans. De som overtok NKP etter oppgjøret med ham, hevdet at han i 1940 var den i partiet som gikk lengst i samarbeid med tyskerne.²² Da han tok over makten i partiet i 1941-42, ledet han partiet inn på en såkalt borgerlig nasjonalistisk klassesamarbeidslinje.²³ Under hånden sirkulerte rykter om at han også hadde vært Gestapo-agent fra høsten 1940.²⁴ Denne uoffisielle beskyldningen, som også finnes i de tidligere topphemmelige Moskva-arkivene²⁵, ga en tilsynelatende forklaring på hvorfor Furubotn stadig unnslapp tyskerne, og greidde den uvanlige bragd å overleve illegalt i Norge fra 1940-45. For den daværende DNA-ledelsen var det ikke vanskelig å godta NKPs påstand om at Furubotn sviktet i 1940. Mens NKP-erne fremstilte han som klasseforræder og imperialistisk agent – dvs. amerikansk agent fra 1949 av, påsto de fremste anti-kommunistiske kalde krigerne at Furubotn ble ekskludert fra NKP for å kunne drive enda mer

effektivt som hemmelig Moskva-agent.²⁶ Riktignok tyder intervjuer både med daværende overvåkingssjef Asbjørn Bryhn²⁷ og daværende justisminister O. C. Gundersen på at man på regjeringsnivå *visste* at Furubotn var uglesett av den sovjetiske partiledelsen. I så tilfelle fremstilte regjeringspartiets ledere Furubotn mot bedre vitende – *utad*. Det eksisterte kun en enslig svale i nordisk offentlighet som i 1949 skilte seg ut ved sin vurdering av Peder Furubotn, den velrennomerte danske avisen *Information*:²⁸

“Naar man nu tror at Furubotn er blevet lukket ude, skyldes dels at man ved, at han er en forholdsvis moderat mand, som ikke ønsker at optræde som blindt kreatur for Kominform...”

Det oppsto altså en slags tverrpolitisk enighet i Norge som omgjorde Furubotn fra motstandshelt til folkefiende. I “den norske fortellingen om krigen” ble Furubotn tildelt en hovedrolle i de “ondes parti”, jfr. folkloristen Anne Eriksens tidligere omtalte innfallsvinkel til okkupasjonshistorien. Denne uvanlige enigheten om Furubotns oppførsel måtte påvirke ettertidens oppfatning av ham. Det var vanskelig å forestille seg at en samlet norsk offentlighet hvor også NKP var inkludert, kunne ta feil. Styrken i denne oppfatningen kom til uttrykk så seint som på 1960-tallet. Da overtok ledere i det nydannede SF-miljøet deler av NKP-synet på Furubotn fra 1949 av.²⁹ Da SUF brøt ut av dette miljøet mot slutten av 1960-tallet, tok de med seg de venstresosialistiske oppfatningene av Furubotn, og skjerpet dem.³⁰ I partibyggingen av AKP (m-l) [Arbeidernes Kommunist Parti] ble Furubotn gjort til den største klasseforræderen i Norge. Han utryddet den revolusjonære marxistisk-leninistiske ånd i NKP og forhindret at motstandskampen ble en folkekrig, da han la NKP inn under borgerskapet, het det. Slike synspunkter kom fram i flere av studiesirkeloppleggene til ml-bevegelsen på 1970-tallet.³¹ Dette tankegodset omkring Furubotn hadde sterk oppslutning i en del av student- og forfattermiljøene på slutten av 1960- og 1970-tallet, intellektuelle miljøer med rela-

tiv stor innflytelse.³² Disse miljøenes oppfatning av Furubotn kan sies å ha influert på det nåværende historiemiljøet i Norge, og har trolig bidratt til at den nye historikergenerasjonen i liten grad pirket i den kalde krigens definering av hans rolle i norsk historie. Uten denne forklaringsbakgrunnen er det vanskelig å forstå hvorfor han ikke finnes omtalt en gang i Bergen bys omfangsrike historieverk som utkom så seint som i 1985, verken i framstillingen av 1920-tallet eller krigsårene.³³ Furubotn spilte en sentral rolle i byen under begge periodene. For den aktuelle perioden hadde forfatteren ca. 500 sider til disposisjon. Verken forfatteren eller redaksjonskomiteen kan altså skyldes på plassmangel. Forsåvidt var dette en noe sein “gjentagelse” av det som skjedde med Furubotn i det ca. 2 400 sider store verket *Norges krig* som kom ut like etter krigen. Heller ikke her finner man et ords omtale av ham, til tross for at verket er redigert av Sverre Steen.³⁴ Steen uttalte forøvrig på sine eldre dager at dette var et verk hvor alt skulle være med “som man mente var viktig.”³⁵

Den kalde krigens opphør – også i historikermiljøet?

Opphøret av den kalde krigen i 1991 viser at kald-krigs-holdningene ikke forvitret av seg selv. Den avleiret ifølge avdøde utenriksminister Johan Jørgen Holst mentale strukturer som man aktivt må kvitte seg med.³⁶ Ved det siste store frigjøringsjubileet i mai 1995 viste Hans- Wilhelm Steinfeld i *Dagsrevyen* at Furubotns krigsinnsats ble fortiet av det offisielle Norge.³⁷ Han refererte bl.a. til publikasjonen *Fritt Norge*, hvor Furubotns navn ikke eksisterte, enda faghistorikerne var representert i redaksjonsrådet.³⁸ Den kalde krigens mentale strukturer hadde fremdeles stor kraft, også i deler av historiemiljøet.³⁹ Likevel kan man si at utelukkelsen av Furubotn fra motstandskampens historie representerte en slags positiv endring i historiemiljøet. Man var gått over fra fornektelse av hans motstandsinnsats i 1940 – til fortielse.

Det sentrale poenget her er at man ikke

kan studere norsk krigshistorie uten å vurdere konsekvenser av den kalde krigens normdannning på området, såvel på anti-kommunistisk som på kommunistisk og venstresosialistisk side. Denne typen detaljert studium foreligger ennå ikke. Men det finnes tilstrekkelig innsikt til å påstå at den kalde krigen påvirket historikernes behandling av det kommunistiske innslaget i motstandskampen. Det kommer til uttrykk ved:

1. Inntil 1970-tallet fant man ingen omtale av faktisk kommunistisk motstandsaktivitet i Norge før det tyske angrepet på Sovjetunionen i 1941. Historikere “antok” at den var ikke-eksisterende grunnet pakten mellom Tyskland og Sovjetunionen.

2. Den seinere krigsaktiviteten ble lite eller ikke omtalt. Selv i Skodvins verk fra 1991 – “Krig og okkupasjon” – er den kommunistiske krigssabotasjen nesten ikke nevnt.⁴⁰

På denne bakgrunnen kan vi si at norske historikere som berørte emner som impliserte kommunistene, etablerte et slags selvpåført kollektivt distanseproblem på grunn av den kalde krigens dominerende mentale strukturer. Man kan anta at historikere var engstelige for å bli avvist som useriøse ved å gå utenom den “slagne landevei”. For hovedfagsstudenter kan man anta at slik frykt for “useriøsitet” kunne medføre reduserte sjanser for rekruttering til historikerstillinger. Om det ikke eksisterte et faktisk yrkesforbud, kan det ha eksistert frykt for yrkesforbud i praksis.

I seg selv er det et klanderverdig trekk for historiemiljøet at det ved sin fremstilling av Furubotn fram til 1990-tallet ikke maktet å overskride sin egen tids begrensninger ved kaldkrigsatmosfæren i Norge. Det er forståelig at man ikke gjorde det, særlig når man er oppmerksom på at angsten for å bli kommuniststemplet var stor hos ikke-kommunister i Norge. Denne frykten satte formannen i Studentersamfundet i Oslo ord på, da han åpnet høstsemestret 1950. Han var redd for den kalde krigen og at “angsten for den ville prege hele det akademiske liv...”⁴¹ Selv om angsten og konsekvensene av denne kald-krigs-angsten er forståelig, er det like fullt klanderver-

dig fordi den faglige integriteten til historikermiljøet derved i beste fall ble påført "skrubb-sår". Selv om dette kan sies å være beklagelig for historiemiljøet, viser det et eksempel i vår nyere historie på at samtidsatmosfæren kan skape problemer for historikernes objektivitet.⁴² Men Norge var ikke noe isolert tilfelle under den kalde krigen. Flere kjente vestlige historikere, som Stephen F. Cohen, Donald L. Blackmer, Sidney Tarrow og H. R. Kedward, har pekt på at vanlige kritiske vitenskapelige metoder ble satt til side under studiet av kommunistene i denne perioden.⁴³ Derfor blir okkupasjonshistorien ennå i en tid ikke bare en rein krigshistorie, men samtidig et sentralt tema for denne typen metahistorie, dvs. historieskrivningen om historieskrivningen.

Fra politisk til personlig demonisering – en ny "enhetsfront" mellom venstrekrefter

Vi har ovenfor presentert en kortfattet historio-grafi om kommunistenes motstandsinn-sats under siste krig – med hovedvekt på Peder Furubotn og hans rolle i perioden 1940-41. I de vel 50 år som har gått siden frigjøringen i 1945 ser vi hvordan Furubotn først ble tildelt rollen som motstandshelt. I 1949 ble han fra-tatt sin helteglorie. På de snaue fire år etter motstandskampens avslutning ble heroiseringen av ham forvandlet til demonisering. Det var et "rollebytte" som først og fremst hans egne partifeller i NKP foretok – med tilslutning eller tildriv fra Moskva. Furubotn ble ikke bare politisk demonisert gjennom NKP-"utnevningen" til titoist, trotskist o.s.v. Krefter i NKP satte også igang en parallell demonisering vedrørende Furubotns person. Han skulle personlig ha angitt 21 ledende partikamerater til Gestapo, noe som medførte at tyskerne henrettet dem. Således ble han morder. Man "forklarte" hans forræderi ved personlige svakheter for alkohol, samt gjennom et rykte om at han led av syfilis, noe som skulle ha svekket hans personlige dømmekraft. Indirekte var "syfilis"⁴⁴ en forklaring på hans "titoistiske" utarting.

Da hans motstander fra krigstiden, Torolv

Solheim, i 1949 i *Arbeiderbladet*⁴⁵ omtalte ham som provokatør i arbeiderbevegelsen og skrev om hans "betente hjerne", var det uttalelser som i samtiden og utenfor det kommunistiske miljøet "bekreftet" NKP-anklagene. Etterhvert var det knapt noen som reagerte negativt på at denne typen påstander sirkulerte i offentligheten, verken på ikke-sosialistisk eller venstreorientert hold. Den tverrpolitiske enigheten om Peder Furubotns politiske og personlige vindskeivhet varte ved som en normalitet i norsk politisk liv inn på 1970- og -80-tallet. En årsak som stimulerte den venstresosialistiske og kommunistiske "enhetsfronten" mot Furubotn var at han spesielt etter 1956 distanserte seg til de kommunistiske og venstresosialistiske miljøene. Denne enigheten ble stadig fornyet, som da *Friheten* skrev i 1956:⁴⁶

"Furubotns dårlige forhold til Sovjetunionen ... utelukkende skyldtes Furubotns egen moralske vandel."

I sin selvbiografi fra 1976 omtalte Torolv Solheim ham som psykopat⁴⁷, noe som trolig hadde betydelig innvirkning på SV-miljøet – hvor Solheim hadde høy status som ledende partiveteran, bl.a. på de unge historikerne Berge Furre⁴⁸ og Knut Kjeldstadli.⁴⁹ Det har nok også virket normdannende på en del ledende SV-ere at Solheim opprettholdt det vi nå kan kalle NKP-myten om 1940, som f.eks. i *Syn og Segn* nr 5/1978: "Dei oppkonstruerte motsetningane politisk mellom ei såkalla vestlandsline og sentralleinga si line i denne tida fins bare i Furubotns egosentriske karakter..." Så seint som i 1990 hevdet Solheim også: "For det første var Furubotn ganske kunnskapslaus, men ubendig ærgjerrig".⁵⁰ I *Dagsrevyen* året etter bekreftet Haakon Lie den tverrpolitiske enigheten om Furubotn som et utartet menneske. På en pressekonferanse på Arbeiderpartiets partikontor i Oslo den 19. september 1991 mente han at Norge hadde hatt to psykopater i politikken på 1900-tallet: Vidkun Quisling og Peder Furubotn. Furubotns politiske fiender forklarte altså hans *politiske feiltagelser* ved det de mente var hans *personlige forkrøplethet*.

Faghistorikerne og Furubotn-demoniseringen

Det dominerende faghistoriske miljøet forfalt aldri i skrift til denne typen demonisering, men tegnet helt til 1990-tallet et bilde av Furubotns holdninger under okkupasjonen på linje med de øvrige kommunistlederne. Så foregikk det en endring, markert gjennom at Ole Kristian Grimnes kortfattet erkjente at den kalde krigen generelt hadde påvirket historikernes fremstilling av kommunistenes rolle i 1940-41. Grimnes omtalte ikke Peder Furubotn spesifikt.

Erkjennelsen til Grimnes får oss til å vende blikket mot de innledende spørsmålene for denne forelesningen. Er det nytt kildemateriale eller politisk atmosfære som har medført at det på 1990-tallet ikke lenger er kontroversielt å si at Peder Furubotn kom med i motstandsbevegelsen allerede i 1940?

Det fantes allerede ved krigens slutt tilgjengelige dokumenter som påviste at Furubotn var motstandsaktiv i 1940, f.eks. etterlysninger i *Norsk Polititidende* fra 1940, f.eks. Peder Furubotns korrespondanse med sin partiledelse fra høsten 1940. Likeledes fantes det rapportmateriale hos Stockholm-legasjonen, samt en rekke informanter som konkret kunne berette om sitt motstandssamarbeid med ham i 1940-41, noe som også ble reflektert i to bøker fra Bergensdistriktet like etter 1945.⁵¹ Men det var ingen faghistoriker som søkte eller brukte dette materialet – med ett hederlig unntak for Magne Skodvins korte omtale av Vestlandskommunistenes avvikende politikk i NKP 1940-41 i bd. II av verket *Norges krig* fra 1948.⁵² Dette bindet var skrevet like før den kalde krigen var skikkeleg i gang. Men heller ikke Skodvin satte navn på hvem drivkraften bak dette arbeidet var.

Konklusjoner

Ut fra de to foranstilte hovedspørsmålene og det fremlagte materialet i denne forelesningen, kan vi nærme oss et svar på de nevnte spørsmålene. Selv om det har fremkommet nytt materiale i de tidligere strengt hemmelige

Moskva-arkivene, materiale som bekrefter at Furubotn var aktiv i motstandsbevegelsen i Norge allerede i 1940, har dette materialet ikke hatt noen innvirkning på den allerede i 1990 innledede faghistoriske endringen i synet på Furubotns virksomhet i 1940. Det nye kildematerialet ble nemlig først tilgjengelig ved slutten av 1992.

Følgelig kan det med styrke hevdes at det i første rekke var den kalde krigens atmosfære i Norge som gjorde Furubotn til “den i NKP som gikk lengst i samarbeide med tyskerne i 1940”. Men dette var ikke en “dom” som ensidig skrev seg fra anti-kommunistiske miljøer, men inngikk som en legitimerende del av det interne kommunistiske oppgjøret med Furubotn i NKP etter 1949. Den stalinistiske historieforfalskingen som da pågikk i NKP, medførte bl.a. at Emil Løvlien ble utropt som erstatningshelt for Furubotn i 1940 – til tross for at man i Moskva satt med flere dokumenter fra tidlig i 1941 – dokumenter som kritiserte Løvlien for politisk passivitet fra 1940 av.⁵³ Den sterke kommunistiske enigheten om Furubotns “samarbeidslinje” i 1940-41 måtte naturligvis føre til at ikke-kommunister og historikere lettere kunne avvise eller betvile Peder Furubotns tidvise forsøk på å tilbakevise de grove anklagene. Men Furubotn var ikke bare utsatt for en “to-frontskrig” vedrørende sitt krigsrennromé og sin personlige habitus. Det var i realiteten en “tre-frontskrig” som ble utkjempet, da de nye venstreorienterte miljøene på 1950-tallet – spesielt stimulert av Torolv Solheim – “anerkjente” den tidligere tverrpolitiske “dommen” mot Furubotn fra 1949-50.

Den kalde krigens normdanning, såvel på kommunistisk som ikke-kommunistisk hold, kan altså sies å ha påvirket det faghistoriske miljøet i Norge under den kalde krigen. Man kan si at den dominerende kollektivtradisjon Arbeiderpartiet etablerte om kommunistenes rolle i krigstiden – og spesielt om Peder Furubotn – vant “makten” inntil den kalde krigens slutt. En forutsetning for denne “seieren” var at NKP-ledere og ledende venstresosialister sto sammen om å stemple Furubotn som en slags kollaboratør i 1940. Anne Eriksens kon-

Torgrim Titlestad og Peder Furubotn i begynnelsen af 1970'erne.

klusjoner verifiseres dermed i henhold til materialet i denne forelesningen:⁵⁴

“Én sterk og dominerende tradisjon kan bety at andre marginaliseres og fortrenses, eller gjøre at de må omtolkes innefor strenge rammer. Dermed blir historieproduksjon ikke bare spørsmål om sannhet og vitenskapelig metode, men også om sosiale relasjoner...”

De fleste faghistoriske fremstillingene vedrørende Peder Furubotns rolle i 1940, konkretiserer denne påstanden. Det var først da det var klart at den kalde krigen gikk mot sin slutt, at den førende okkupasjonshistorikeren Ole Kristian Grimnes innledet en “rehabilitering” av kommunistenes rolle i 1940. Såvel gjennom hovedoppgave fra Frode Færøy fra 1991, som artikler og bok av Terje Halvorsen fra 1991-96, doktoravhandling av Lars Borgersrud i 1995, samt gjennom artikler og bøker fra undertegnede side har det blitt lagt fram dokumentasjon av Furubotns motstandsrolle i 1940. Samtlige nevnte historikere er ikke i tvil om at Furubotn i perioden 1940-41 var den drivende kraft for motstandskamp innen NKP, selv om man kan strides om tidspunkter og motiver.

Faghistorikerne var ikke uten kildemateriale

til å påvise Furubotns tidlige motstandsrolle før 1990, som tidligere omtalt. Deres manglende innsats på området grunnet den kalde krigens atmosfære bekrefter Ottar Dahls ord:⁵⁵

“Det er allment erkjent at historieforskningen har en nær sammenheng med sosiale, politiske, religiøse og andre forhold i det samfunn og den tid historikeren befinner seg i...”

Det endrede syn på Furubotns rolle – fra å bli utropt til kollaboratør under den kalde krigen – til motstandsmann – etter den kalde krigen, bekreftes også av en annen iakttagelse Ottar Dahl har gjort av historikermiljøet:

“Gjentatte ganger ser man en hel generasjon slutte opp om en teori eller en problemstilling, som av det følgende slektledd blir forkastet som fullstendig ubrukbar...” (samme s. 12).

Når man i ettertid ser hvordan den faghistoriske vitenskapens integritet under den kalde krigen i visse saker kan sies å ha bøyet av for press fra den politiske sfæren, spør man seg selv om det er mulig for historiemiljøet å etablere garantier mot slikt press. Ut fra det fremlagte materialet synes spørsmålet berettiget.

Noter

1. Anne Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, Oslo 1995: 9.
2. Lars Borgersrud: *Wollweberorganisasjonen i Norge*, uttrykt doktoravhandling ved Universitetet i Oslo, 1994, s.498; Frode Færøy: *Den kommunistiske motstandsbevegelsen i Bergensdistriktet 1940-45*, uttrykt hovedoppgave, Universitetet i Bergen, 1991, s. 90f.; Ole Kristian Grimnes: Okkupasjonsforskningen, *Nytt norsk tidsskrift* 2/1991, s. 195; Terje Halvorsen: Stalinst Purges in The Communist Party of Norway? *Scandinavian Journal of History* 2/1993, s. 157; Tore Pryser, Klassen og nasjonen, *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, red. Arne Kokkvoll og Jakob Sverdrup, bd. 5, Oslo 1988, s. 369-70.
3. Jfr. Torgrim Titlestad: *Makt og avmakt – om korleis ein politisk leiari byggjer og taper makt – Peder Furubotn, NKP og SUKP 1945-49*, uttrykt doktoravhandling ved Universitetet i Bergen, 1996, s.135, 140-43. Utkommer i februar 1997 som bok: *I Stalins skygge – Kampen om NKP 1945-49*. Se også T. Halvorsen: *Mellom Moskva og Berlin – Norges kommunistiske pariti under ikke-angrepspakten mellom Sovjetunionen og Tyskland 1939-1941*, Oslo 1996, f.eks.s. 81-82.
4. *Kjennsgjerninger om kommunistenes politikk*, Oslo 1947, s.10-11.
5. *Fakta om kommunistpartiets manøvrer 1940 og 1945*, Oslo 1947, s. 9.
6. Sverre Steen, Riksrådsforhandlingene: 1940 – *Fra nøytral til okkupert*, Oslo 1968, s. 131.
7. Øystein Sørensen: Forskningen om krigen i Norge, *Nytt norsk tidsskrift* 1/1989.
8. Se f.eks. *Bergens Tidende* 2.9.1978, hele s. 22: “Norske agenter mot tyskerne i Hordaland, alt sommeren 1940 – Oppsiktsvekkende opplysninger i Tim Greves “Bergen i krig””.
9. *Nytt norsk tidsskrift* 2/1990, s. 113. Se også artikkel av Grimnes: Nytt lys på okkupasjonshistorien, *Ny okkupasjonslitteratur og nye synspunkter på okkupasjonstiden*, Oslo 1991, s. 49.
10. *Dagbladet*, Ingen Skodvin-skole?, 15.1.1990.
11. Johs. Andenæs, Registrering, overvåking og avlytting, *Aftenposten*, 8.10.1996.
12. *Verdens Gang*, 2.3.1948.
13. *Arbeidsplassen*, mars 1948.
14. *Forhandlinger i Stortinget*, Oslo 1950, s. 1929.
15. Hans Fredrik Dahl: Okkupasjon og integrasjon, *Historisk tidsskrift*, nr 3/1972, s. 285.
16. Se Knut Atle Skjærs artikkel i *Kontrast*, nr 1/1975.
17. Guri Hjeltnes: *Avisoppjøret etter 1945*, Oslo 1990. Se kort omtale ved Harald Skjønberg i *Dagbladet*, 25.2.1991. Skjønbergs artikkel påviser heller ikke mangelen på omtale av saken mot *Arbeidet*.
18. O. K. Grimnes: Okkupasjonsforskningen, debattinnlegg i *Nytt norsk tidsskrift*, nr 2/1991, s. 195.
19. O. K. Grimnes: Historieskrivingen om okkupasjonen – Det nasjonale konsens- syndromets gjennomslagskraft, *Nytt norsk tidsskrift*, nr 2/1990, s. 109. Grimnes viste her til mangelen på framstilling av kommunistenes motstand, samt til tilbakeholdelsen rapporten om offiserenes svikt i 1940, bl.a. for å hindre debatt “når forsvaret skulle rustes opp under den kalde krigen...”.
20. Se O. K. Grimnes: Okkupasjonsforskningen, *Nytt norsk tidsskrift*, nr 2/1991, s.195. Grimnes starter her en debatt hvorvidt NKPs politikk under krigen var nasjonal eller ikke. Etter en noe kort drøfting konkluderer han med si at NKP forble et “anasjonalt parti”. Grimnes diskusjonsbidrag på dette punktet kan sies å være verdifullt, men ikke tilfredstillende, da han ikke skiller mellom aktørens intensjoner og hva som ble igjen av intensjonen i praksis eller reint funksjonelt. Likeledes kan en slik debatt reises overfor den øvrige heimefronten: i hvor stor grad ble den nasjonale intensjon i praksis underordnet vestlige stormaktsinteresser. Hva ble det så igjen av den nasjonale realitet? Kort sagt: her er åpent for en debatt om et komplisert spørsmål.
21. Se detaljert framstilling hos T. Halvorsen: *NKP i krise*, Oslo 1981, se dessuten artikkel av T. Titlestad: *NKP 1945-1987*, *Nytt norsk tidsskrift*, nr 3/1987.
22. På NKPs ekstraordinære landsmøte i 1950 hvor Furubotns eksklusjon ble bekreftet, hevdet partiets daværende formann, Emil Løvlien: “I kamp mot store deler av partiet på Vestlandet trumfet... igjennom en linje som nærmet seg samarbeidslinjen overfor okkupantene...” Se Emil Løvlens foredrag, *Partiets konsolidering og oppjøret med det annet sentrum*, Oslo 1950, s.14. Furubotn ble påstått å ha vært “hovedeksponent for de politiske feil som ble gjort i partiet” fra 9. april til ut på høsten 1940 (samme, s. 70). Hans påstand om en vestlandslinje mot en Østlandslinje ble karakterisert som “svindel” (samme, s. 15).
23. Johan Strand Johansen: *Valgets lærdommer og kommunistenes oppgaver*, Oslo 1949, s. 13.
24. T. Titlestad: *I kamp, i krig*, Oslo 1977, s. 77. Se også kildehenvisningene bak boken.
25. Spravka (personbiografi), topphemmeleg, kopi nr. 1, signert D. Feditsjkin, mars 1950. Dokumentet finst i *Russlands senter for oppbevaring og forskning i nyere historie*, forkortet: RTsKhIDNI, fond 495, opis 247, djelå I – dvs. P. Furubotns personmappe.
26. *Verdens Gang*, Terrorrens mann, 2.11.1949.
27. Intervju som T. Titlestad hadde med O. C. Gundersen og Asbjørn Bryhn, men også bekreftet i Dagsrevy-intervju som Hans-Wilhelm Steinfeld hadde med Bryhn høsten 1979. Disse opplysningene er videre omtalt i flere memoarbøker bl.a. av tidligere overvåkingssjef Gunnar Haarstad (som undertegnede også intervjuet): *I hemmelig tjeneste*, Oslo 1988 og av Roy

Andersen: *Sin egen fiende – et portrett av Asbjørn Bryhn*, Oslo 1992, s. 214.

28. *Information*, 11.2.1949.

29. Stilt framfor krav om rehabilitering av Furubotn i samband med N. S. Krustsjøvs såkalte avstalinisering i 1956, skapte NKPs formann Emil Løvlien en ny NKP-myte om Furubotn. I *Friheten* 2.7.1956 – “Kritikk og selvkritikk” påsto han at NKP hadde tatt oppgjøret med Stalin da partiet ekskluderte Furubotn i 1949. Furubotn hadde altså vært en slags norsk Stalin som NKP hadde kvittet seg med 4 år før Stalins død. I dag ser man fort at dette var en lite troverdig forklaring... Men under den kalde krigens atmosfære var slike påstander mulig og forplantet seg i deler av det norske venstreorienterte miljøet. Se f.eks. *Orientering*, den 8.9.1964 – som framstiller Furubotn som den store stalinisten i norsk arbeiderbevegelse. En sentral SF-leder som fremmet denne oppfatningen var Torolv Solheim som hørte til det gamle NKP-miljøet fra 1930-tallet. Han kom i en dramatisk konflikt med Furubotn under krigen, og brøt med ham. Han gikk ut av NKP i 1945, som han selv sier, fordi det ikke ble noe av samlingen mellom NKP og DNA (Se Hans Fredrik Dahl og Helge Rønning i intervju med T. Solheim, *Kontrast*, nr 1&2 1971, s. 35. Se mer om konflikten Solheim- Furubotn i T. Solheim: *I solnedgangstider*, Oslo 1976, se dessuten T. Titlestad: *I kamp, i krig*, Oslo 1977, samt debatt mellom T. Solheim og T. Titlestad i *Syn og Segn*, nr 5 og 8/1978.

30. T. Halvorsen i kronikk, Kommunistenes krig, *Klassekampen*, 12.5.1995. Halvorsen sier at AKP-miljøet fortsatte med “fortielse eller neagtive merkelapper” mot Furubotns motstandsinnsetts.

31. Se MLGs studiesirkel, 4. møte, *Arbeiderklassen og kampen for et revolusjonært parti*, Oktober forlag, Oslo 1972: 32, Sigurd Allern i *Røde Fane*, nr 3/1973: 10, Egil Engeland, NKPs historie, *Røde fane*, nr 1/1974: 10 – om Furubotns overtagelse av NKP 1941-42: “Nå framsto han med opportunistisk sluhet som N.K.P.s nye “sterke” mann, samtidig som han utformet partiets nye krigspolitikk. Furubotns linje innebar en tvers gjennom borgerlig-nasjonal krigspolitikk som fullstendig undergravde de marxistisk-leninistiske strømninger som tidligere hadde kommet til uttrykk i partiet. Furubotns maktovertakelse innebærer det avgjørende vendepunktet i dets historie. Det innebærer revisjonismens fullstendige seier...” Se også *Grunnsirkel i marxismen- leninismen Mao Tsetungstenkning*, Oslo 1976: 252-53,280: “Hvordan “NKP” videre har degenerert under ledelse av Furubotn og de forskjellige revisjonistene som fulgte etter ham, har vi behandla på møte 6.” Se også *Røde Fane*, nr 2/1977, Folkekrig mot supermaktsinvasjon – Lær av NKPs feil 1940, 25, om Furubotns revisjonisme og fornektelse av klassekampen (Forfatteren Dag Solstad skrev et

skuespill som “viste” sviket til Furubotn: *Kamerat Stalin, eller familien Nordby*, Oslo 1975), dessuten ironiserte han over Furubotn i *Brød og våpen*, Oslo 1978, jfr. T. Halvorsen, Kommunistenes krig, *Klassekampen*, 12.5.1995: “riktignok en Furubotn som liknet mer på det offisielle bildet AKP-tolkningen ga enn på den Furubotn en møter i dennes egne skrifter og brev fra krigstida...” Kommunistisk Arbeiderforbund (trotskistene) delte den delen av dette synet som omfattet Furubotn som klasseforræder, se *Den røde arbeideren*, nr. 8/1974, Da Herøyaarbeiderne tapte: STORSTREIKEN 1948: 4-5.

32. Se Berge Furre: *Vårt hundreår*, Oslo 1991, s. 409-10.

33. Anders Bjarne Fossen og Tore Grønlie: *Bergen bys historie*, bd. IV, 1920-72, Bergen 1985. Fossen var ansvarlig for delen 1920-45.

34. Sverre Steen (red.), *Norges krig*, bd. 1-3, Oslo 1947-50.

35. *Samtiden*, nr 6/1980.

36. Uttalelse referert i *Stavanger Aftenblad*, 24.1.1992, referert ved journalist Ola M. Aanestad.

37. *Lørdagsrevyen*, den 6.5.1995. Dagsrevy-sending kl. 19.30 – med antatt seertall på omkring 1 million i 1995.

38. *Fritt Norge*, utgitt av *Forsvarets Forum*, Krigsinvalideforbundet og krigsveteranorganisasjonene i samarbeid med Forsvaret, Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet og Regjeringens frigjøringskomité, ansv. red: Tor Egil Stordahl. Historikeren Guri Hjeltnes satt i redaksjonsrådet, opplag: 1 100 000 (s. 3). Det 48 sider fargeheftet ble delt ut til landets avgangsklasser i videregående skole.

Se dessuten Hans Luihn (red.): *Boken om Norges Frihetskrig 1940-45 – en bibliografi*, Oslo 1995. Boka er utgitt i samarbeid med Kirke- forsknings og utdanningsdepartementet, Norsk Hjemmefrontmuseum og Universitetsbiblioteket i Oslo, og har som medarbeidere: Johs. Andenæs, Dag Berggrav, Tore Gjelsvik, Jens Chr. Hauge, Kristian Ottosen, Magne Skodvin (historiker) og Guri Hjeltnes (historiker). Furubotn er ikke-person i denne boken også.

39. Da Norsk Polarinstittutt i 1988 oppkalte en del fjellområder i Dronning Maud Land, Antarktisk, etter motstands-organisasjoner og -folk, ble hele fjellpartiet kalt *Heimefrontsfjella*. Blant 100 navn ble Furubotns plassert i en utkant under navnet *Furubotnabben* – ikke så langt fra *Gerhardsennuten*. Ifølge vedlagt ordliste til “forklaring av mindre kjente navneendelser” betyr *-nabb* “utstående bergknoll”. Forstavelen *-nuten* trengte derimot ingen medfølgende ordforklaring. Kilde: brev til familien etter Peder Furubotn, datert september 1988, ansvarlig for eventuelle spørsmål: tidligere HL-leder Tore Gjelsvik ved Norsk Polarinstittutt.

Karakteristisk for utelukkelsen av Furubotn fra krigshistorien i Bergens-området, er at *Bergens Tidende* i sin reportasje den 29.10.1988: "Vestlandet syner att på Sørpolen" – ikke omtaler at Furubotn var tildelt en liten nabb... verken i tekst eller på ledsagende kart.

40. L. Borgersrud, Skodvins "endelige" krig", *Klassekampen*, 24.10.1990.

41. Yngvar Ustvedt: *Den varme freden – den kalde krigen*, Oslo 1978, s. 397.

42. Jfr. Helge Pharo: *USA og den kalde krigen*, Oslo 1972, s. 8-9. Her slår f.eks. Pharo fast at det i USA omkring 1962 eksisterte et intellektuelt klima som gjorde det umulig til og med bare å diskutere synspunkter som i 1972 var aksepterte. Det er påfallende at ingen norske historikere rettet et tilsvarende spørsmål overfor norsk debatt av denne sorten.

43. Stephen F. Cohen: *Old and New Approaches, Stalinism*, red. av Robert C. Tucker, Ontario 1977, s. 17; Donald L. Blackmer og Sidney Tarrow: *Communism in Italy and France*, Princeton 1975, s. 7 og H. R. Kedward i *Resistance in Europe*, red. av Stephen Hawes og Ralph White, London 1976, s. 103.

44. Rapport i T. Halvorsens arkiv i *Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek* i Oslo, laget av Roald Halvorsen, datert januar 1949 – referat av samtale med NKP-veteranen Christian Hilt, se side 2, der Hilt refereres: "Det var ikke tvil om, sa han, at F. led av paranoia (stormannsgalskap) og forfølgelsesvanvidd, trolig som følge av gammel syfilis. Han henviste til dr. Arne Halvorsen, som skulle ha hevdet at F. led av eller hadde lidt av samtlige kjønnssykdommer...". Vi skal her merke oss at dr. Arne Halvorsen var en viktig sovjetisk agent i Norge i mellomkrigstiden, og kan ikke utelukke at syfilis-ryktet er stimulert fra sovjetisk side – for å ramme Furubotn.

45. *Arbeiderbladet*, 13.12.1949.

46. Sitert etter T. Titlestad, Ein moderne hekseprosess – då Kommunistpartiet sprakk i 1949, *Syn og Segn*, nr 9/1979, s. 527.

47. T. Solheim, op. cit. 1976: 236.

48. Under kamp om T. Solheims stilling i SF rykket Berge Furre ut til forsvar for sin kampfelles innsats for SF i de vanskelige årene omkring 1971 i *Ny Tid*, 2.1.1980. Furre karakteriserte Solheim bl.a. slik: "Han var meir enn nokon anna motoren – med enorm energi, politisk klårsyn, evne til nyskaping, optimisme og samarbeidsevne som smitta. Vi som arbeidde saman med han fatta ofte ikkje kvar han tok kreftene og overskotet frå..." Hilde Vogt gikk til angrep på Fures historieskriving i *Ny Tid*, 10.4.1980: "Solheim skal æres. Over alle grenser. Det lukter sjølsagt av skryten. Budskapet er klart: Det trengs en "lille far" – en stor leder – gjenvalg..." "Lille-far"-allegorien spilte på Stalin og trolig også på Solheims stalinistiske fortid i NKP på 1930-tallet.

49. Det var Knut Kjeldstadli som skrev nekrologen over Solheim (1907-95) i partiavisen *Ny Tid*, 2.6.1995. Kjeldstadli omtalte det han mente var Solheims store betydning for gjenreisningen av SF omkring 1971: "For oss yngre som fikk arbeide sammen med Torolv i disse år, har det alltid etterpå stått som et av livets privilegier... I hans forakt for dumhet og narkotighet var det et aristokratisk drag..."

50. Arngeir Berg, *Veteraner*, Oslo 1990, s. 115.

51. *Kristian Stein og hans menn*, Bergen 1948, s. 91 – og Konrad Nerheim: *Komedie med Gestapo*, Bergen 1949, s. 44.

52. Magne Skodvin: *Det store fremstøt, Norges krig*, red. Sverre Steen, bd. II, Oslo 1948, s. 682.

53. Se omtale og dokumentreferanse i *Frykt og forventning – Russland og Norge i det 20. århundre*, V. I. Goldin og J. P. Nielsen (red.), T. Titlestad: Kva visste og meinte Moskva om den indre NKP-striden 1945-49? Nytt lys over ein gammal konflikt, Arkhangelsk 1996, s. 310; kildereferanse: RTsKhIDNI, fond 17, opis 128, djelå 810, s. 81-85. I Moskva-arkivet finnes det flere kilder som omtaler Løvliens passivitet under krigen.

54. A. Eriksen, op. cit., s. 15.

55. Ottar Dahl: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Oslo 1959, her sitert etter 1990-utgaven, s. 11.

Abstract

Torgrim Titlestad: Political pressure in periods of national crisis: Peder Furubotn in Norwegian research . *Arbejderhistorie* 1/1997, p. 34-47.

In the Norwegian post-war history writing a picture of the Norwegian Communists' activities emerged which was very negative. This has also been the case with regards to the leader of the Norwegian party until 1949, Peder Furubotn. In the article the written history is examined in the light of new research and it reveals how the Cold War helped to create this negative picture. In addition the author shows how the political demonisation continued later on as a personal demonisation of Furubotn.

Torgrim Titlestad, førsteamanuensis, dr. philos., Høgskolesenteret i Stavanger, postbox 2557, N-4004 Stavanger, Norge, telf. 0047 5183 4144.